

6. Ухвала слідчого судді Волочиського районного суду Хмельницької області від 22 липня 2022 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105364749>

7. Ухвала слідчого судді Автозаводського районного суду м. Кременчука від 03 лютого 2023 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108859189>

8. Ухвала слідчого судді Московського районного суду м. Харкова від 05.02.2021 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94674072>

9. Черноус Ю.М. Тактика допиту дитини в умовах «зеленої кімнати». *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* (Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ, 2020. С. 345–349. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17278>.

10. «Зелені кімнати»: нормативно-правове забезпечення функціонування / К.Б. Левченко, М.В. Євсюкова ; за заг. ред. О.М. Бандурки та К.Б. Левченко. К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 24 с. [https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/child\\_witness\\_dl/green\\_room\\_legislation.pdf](https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/child_witness_dl/green_room_legislation.pdf)

11. Ухвала слідчого судді Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 13 грудня 2021 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101843708>

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.4.38>

СИСОЛЯТИН В.В.

**НАУКОВА ПОЛЕМІКА З ПРИВОДУ ОБСТАВИН, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ  
ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,  
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГУ**

**SCIENTIFIC CONTROVERSY ABOUT THE CIRCUMSTANCES  
TO BE ESTABLISHED IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED  
TO THE USE OF INTERNET BANKING**

Метою статті є проведення криміналістичного аналізу обставин, які підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу. Наукова стаття присвячена висвітленню окремих аспектів розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу. Досліджуються обставини, які підлягають встановленню при розслідуванні визначеної категорії протиправних діянь. Наголошено на тому, що однією зі складових методики розслідування окремих кримінальних правопорушень є обставини, які підлягають встановленню. Даний елемент у своїх роботах опрацьовують майже усі науковці, предметом дослідження у яких є вказана тематика. Зазначено, обставини, які підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу, акумулюють в собі загальні відомості стосовно самого протиправного діяння, а також характеристик його учасників, що служить для побудови конкретних слідчих ситуацій в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Визначено перелік обставин, які підлягають встановленню під час розслідування досліджуваної категорії протиправних діянь: 1) обставини, які характеризують вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу (відомості про час, місце їх вчинення, відомості про спосіб їх вчинення, напри-

© СИСОЛЯТИН В.В. – здобувач (Науково-дослідний інститут публічного права)

клад: використання шкідливих програм чи вірусів, заведених до комп'ютерного забезпечення потерпілого та дублювання за допомогою них акаунту на власний гаджет (смартфон, планшет, ноутбук, комп'ютер); 2) обставини, котрі відносяться до характеристики особи правопорушника (їх кількість та наявність розподілу функцій серед них, а також окреслення завдань кожного правопорушника окремо) та особи потерпілого (наявність віктимогенних груп); 3) причинно-наслідкові взаємозв'язки: факт чіткого зв'язку між діями правопорушників та їх результатами; 4) обставини, які обтяжують або пом'якшують покарання, чи взагалі виключають кримінальну відповідальність (наявні умови та підстави для закриття кримінального провадження); 5) вид і розмір шкоди, завданої скоєнням кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу.

**Ключові слова:** *кримінальні правопорушення, інтернет-банкінг, кіберзлочинність, обставини, які підлягають встановленню, слідча (розшукова) дія.*

The purpose of the article is to conduct a forensic analysis of the circumstances to be established during the investigation of criminal offenses related to the use of Internet banking. The scientific article is devoted to the coverage of certain aspects of the investigation of criminal offenses related to the use of internet-banking. Circumstances to be established during the investigation of a certain category of illegal acts are being investigated. It is emphasized that one of the components of the methodology of investigation of certain criminal offenses is the circumstances to be established. This element is elaborated in their works by almost all scientists whose subject of research is the specified topic. It is noted that the circumstances to be established during the investigation of criminal offenses related to the use of internet-banking accumulate general information about the illegal act itself, as well as the characteristics of its participants, which serves to build specific investigative situations in criminal proceedings of the studied category. The list of circumstances that must be established during the investigation of the studied category of illegal acts is defined: 1) circumstances that characterize the commission of criminal offenses related to the use of internet-banking (information about the time and place of their commission, information about the method of their commission, for example: the use of malicious programs or viruses introduced into the computer security of the victim and duplicating the account with their help on one's own gadget (smartphone, tablet, laptop, computer); 2) circumstances related to the characteristics of the offender (their number and presence of distribution functions among them, as well as outlining the tasks of each offender separately) and the identity of the victim (the presence of victimogenic groups); 3) cause-and-effect relationships: the fact of a clear connection between the actions of offenders and their results; 4) circumstances that aggravate or mitigate the punishment, or exclude criminal responsibility altogether (existing conditions and grounds for closing criminal proceedings); 5) the type and amount of damage caused by the commission of criminal offenses related to the use of internet-banking.

**Key words:** *criminal offenses, internet-banking, cybercrime, circumstances to be established, investigative (search) action.*

**Постановка проблеми.** Однією зі складових методики розслідування окремих кримінальних правопорушень є обставини, які підлягають встановленню. Даний елемент у своїх роботах опрацьовують майже усі науковці, предметом дослідження у яких є вказана тематика. Тому при розгляді розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу, ми не могли оминати увагою зазначену складову. Адже вона акумулює в собі загальні відомості стосовно самого протиправного діяння, а також характеристик його учасників, що служить для побудови конкретних слідчих ситуацій в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Важливий доробок у розвиток розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, і обставин, що підлягають встановленню, внесли такі науковці, як Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмичов, Б. С. Лук'янчиков, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтєвський,

Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус та ін. Але в нашому дослідженні конкретизовано обставин, які підлягають встановленню під час розслідування в кримінальних провадженнях визначеної категорії з огляду на сучасну судово-слідчу практику та позиції науковців.

**Метою статті** є проведення криміналістичного аналізу обставин, які підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу.

**Виклад основного матеріалу.** На початку викладення матеріалу приведемо думку Ю. М. Черноус, яка наголошує, що «...для кримінального провадження діяльність щодо встановлення обставин конкретного характеру виражається в: фіксації ходу і результатів проведення слідчих (розшукових) дій і НСРД; виявленні, фіксації, збиранні, дослідженні слідів злочину; веденні систем кримінальної реєстрації та криміналістичних обліків; залученні спеціальних знаць до проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій, НСРД; залученні експертів та проведення судових експертиз та ін.» [8, с. 221].

Окрема група дослідників (М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва) вказує на те, що на відміну від термінологічного апарату кримінального процесу, у науці криміналістиці послуговуються дещо іншим терміном, а саме «обставини, що підлягають встановленню», які відповідно до структури окремих криміналістичних методик, є окремим їх елементом. До обставин, що підлягають встановленню відносяться обставини, що підлягають доказуванню, тобто ті, що становлять предмет доказування, а також проміжні факти й обставини, які необхідно дослідити, але які не входять до предмету доказування, залишаються поза його межами [5, с. 22].

Зокрема, в ст. 91 КПК визначено перелік обставин, які підлягають доказуванню, а саме: «...1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру» [2].

В свою чергу, С. М. Стахівський правильно зауважує те, що «...метою кримінально-процесуального доказування є встановлення об'єктивної істини, а її досягнення можливе лише тоді, коли під час провадження у кримінальній справі з достатньою повнотою і достовірністю будуть встановлені усі факти і обставини, які мають значення для правильного вирішення цієї справи. Сукупність таких фактів і обставин утворюють предмет доказування у кримінальній справі» [6, с. 18].

Доречним вбачаємо позицію К. О. Чаплинського, який поглиблює перспективу опрацювання окремих обставин під час розслідування, а саме: «...виникнення злочинного задуму; відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення особи до злочинних наслідків; способи підготовки та вчинення злочинів, послідовність злочинних дій, а також особливості приховування злочинної діяльності (її характер); час, місце, обстановка та механізм учинення злочинів; відомості про особу злочинця; умови, за яких допитуваний спостерігав будь-які предмети або явища; психологічний та фізичний стан особи в момент сприйняття чи після нього; загальна здібність допитуваного до певного сприйняття, запам'ятовування та відтворення; обставини, що сприяли або перешкоджали учиненню злочинів; способи формування організованої групи та характер злочинної діяльності; виявлення психологічної й функціональної структури групи та розподілу функціональних обов'язків; кількісний склад групи при учиненні кожного епізоду злочинної діяльності, конкретні дії кожного, навички володіння зброєю та прийомами боротьби; виявлення осіб, які не брали безпосередньої участі у вчинених злочинах, але обізнаних про їх підготовку,

вчинення або приховання; наявність корумпованих зв'язків та зв'язків з іншими ОГ; способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків та членів групи, які дають правдиві показання; наявність в групі конфліктів, протиріч та розбіжностей; способи легалізації отриманих прибутків та відтворення злочинної діяльності; встановлення осіб, які залишилися на волі і продовжують злочинну діяльність або налагоджують зв'язки між членами групи та намагаються створити єдину, вигідну для усіх лінію поведінки та ін.» [7, с. 210].

Зі свого боку, окрема група науковців (Є. Д. Лук'янчиков, С. Ю. Петряєв) визначили наступні обставини, як необхідно доказувати при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій, а саме: «1) час вчинення злочину; 2) місце вчинення злочину; 3) особливості і характеристика об'єкта, де вчинено злочин; 4) особливості побудови і організації експлуатації засобів обчислювальної техніки; 5) спосіб злочинного впливу на інформацію (несанкціоноване копіювання; вилучення разом з носієм; перекручення; знищення); 6) характеристика інформації, що зазнала злочинного впливу; 7) засоби, які використовувались при вчиненні злочину (технічні засоби; програмні засоби, в тому числі, програми-пастки і комп'ютерні віруси; інші засоби); 8) спосіб подолання програмного і апаратного захисту; 9) можливість вчинення злочину ззовні приміщення через мережі телекомунікації та наявність слідів у вигляді протоколів обміну й іншої комп'ютерної інформації; 10) наявність можливості проникнення на місце злочину і відходу від нього через вікно, двері, пролом, сходи, а також способи відходу; 11) наявність на об'єкті, шляхах підходу і відходу слідів злочину і злочинця; 12) знаряддя злочину (використане для проникнення на об'єкт і (або) застосоване для розкриття і демонтажу пристроїв обчислювальної техніки), його частини і сліди (їх характеристика, індивідуальні ознаки, спосіб виготовлення); 13) наявність слідів підготовки до злочину; 14) мотиви злочинця; 15) відомості про особу злочинця; 16) наявність співучасників; 17) ознаки організованої групи; 18) наявність на одязі особи, яка вчинила злочин, слідів і знарядь злочину або його частин; 19) обставини, що сприяли злочину» [3, с. 474–475].

А вже Т. В. Охрімчук говорячи про розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами, вказує на обов'язковість встановлення таких обставин: «... характеристика діяльності громадянина-підприємця або іншого передбаченого ст. 222 КК суб'єкта; достовірність та обґрунтованість документів, які були надані кредитно-фінансовим установам, державним органам або іншим кредиторам з метою отримання кредиту, дотації, субсидії, субвенції, пільг щодо оподаткування; рахунки, на які були переказані від кредитора кошти; характер і зміст нормативних актів, положення яких були порушені при вчиненні злочину; осіб, причетних до вчинення злочину; наявність причинного зв'язку між діями винних осіб та їх наслідками; особливості способу вчинення злочину; визначити характер і розмір збитків, завданих кредитору; розмір несплачених податків, загальний розмір заподіяних матеріальних збитків; майно, грошові кошти, необхідні для відшкодування завданих збитків; чи є в діях осіб ознаки інших злочинів; обставини, що сприяли злочинів» [4, с. 682].

У свою чергу, С. В. Чучко запропонував виділити наступні групи обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайств при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет, зокрема: «...1) обставини, що стосуються події шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет (відомості про час, місце вчинення шахрайства, відомості про спосіб його вчинення, наприклад: розміщення фейкової інформації про продаж товару з подальшим отриманням на платіжну карту суми повної його вартості; розміщення фейкової інформації про продаж товару за умов накладного платежу з подальшим отриманням частини його вартості на платіжну карту (передоплати); створення сайтів магазинів у мережі Інтернет або їх копій, що діють за принципом фірм-одноденок; отримання покупцем товару, щодо якого передбачений накладний платіж, без його оплати тощо); відомості про знаряддя (засоби) злочину; відомості про сліди злочину; відомості про предмет злочинного посягання (його кількості та якісні характеристики); 2) обставини, що стосуються особи потерпілого та злочинця (ознаки суб'єкта злочину: фізична особа, осудність, вік, кваліфікуючі ознаки, які стосуються суб'єкта; кількість злочинців); 3) причинкові обставини: наявність причинного зв'язку між діями винних осіб та їх наслідками; виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину; заходи, яких необхідно вжити для їх усунення тощо; 4) решта обставин (вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; кваліфікуючі ознаки щодо розміру шкоди завданої злочинцем; обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання; обставини, що виключають кримінальну відповідальність, чи є підстава для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, а також обставини, що виключають факт вчинення підозрюваною особою іншого злочину» [9, с. 96].

Крім того, Є. Д. Лук'янчиков і С. Ю. Петряєв зауважують, коли на початковому етапі розслідування протиправних діянь у сфері інформаційних технологій особа, яка їх вчинила, не встановлена, варто дослідити наступні дані: «...1) про злочини даної категорії, вчинені раніше аналогічним способом в даному та інших районах; 2) про осіб, «які проходять» по цих злочинах; 3) про факти антигромадської поведінки (протиправні способи задоволення потреб) серед осіб: з числа родичів і знайомих потерпілого, які працюють або працювали на об'єкті або їх зв'язки; іншіх осіб, які опинилися на місці злочину, в тому числі, й неповнолітніх; 4) про факти, які вказують на невдоволення деяких осіб з числа працюючих на об'єкті, обстановкою, що там склалася (невизнання наукових, професійних або організаторських здібностей; конфлікти на ґрунті особистої неприязні; невдоволення зарплатою, часом відпустки; затримка з просуванням по службі; інші обставини); 5) про збіг або неспівпадання відомостей про вищезгаданих осіб з наявними відомостями про особу злочинця; 6) про місце знаходження особи (осіб), яка виявляла зацікавленість, в момент злочину (причини відсутності за місцем роботи, навчання і вдома). З'ясування даних обставин здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій гласного і негласного характеру» [3, с. 475–476].

Найбільш оптимальною для досліджуваної нами категорії кримінальних проваджень вважаємо систему обставин, яку наводить І. О. Коваленко з розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, а саме: «...1) обставини, котрі характеризують вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів (відомості про час, місце вчинення шахрайства, відомості про спосіб його вчинення, наприклад: використання ботів для спаму та потрапляння шкідливих програм до комп'ютерного забезпечення потерпілого; використання реквізитів картки, які викрадені з серверів магазинів електронної торгівлі, платіжних та розрахункових систем, з персональних комп'ютерів користувачів; відомості про сліди протиправного діяння; визначення місця отримання неправомірного доступу та інтеграції до мережі (зсередини чи ззовні) та способи вчинення неправомірного підключення (злам програм захисту даних, маніпуляції з даними, командами та інформацією, використання шахрайських програм, технічних прийомів); засоби, що використовуються при скоєнні правопорушення: це можуть бути як технічні, такі як ЕОТ, смартфони, планшети, модеми, маршрутизатори, так і програмні, такі як VPN, браузері, графічні редактори, програми кодування інформації); 2) обставини, котрі відносяться до характеристики особи злочинця та особи потерпілого (кількість правопорушників – факт розподілу функцій серед шахраїв, завдання кожного з них); 3) причинно-наслідкові зв'язки: наявність певного зв'язку між діями винних осіб та їх результатами; з'ясування причин та умов, які сприяли вчиненню протиправного діяння; 4) обставини, котрі обтяжують, пом'якшують покарання чи взагалі виключають кримінальну відповідальність (чи наявні умови та підстави для закриття кримінального провадження); 5) кваліфікуючі ознаки стосовно розміру шкоди завданої протиправним діянням та обставини, котрі є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності; 6) вид та розмір шкоди, завданої вчиненням шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів» [1, с. 100].

З огляду на вищенаведену систему, визначимо перелік обставин, які підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу:

1) обставини, які характеризують вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу (відомості про час, місце їх вчинення, відомості про спосіб їх вчинення, наприклад: використання шкідливих програм чи вірусів, заведених до комп'ютерного забезпечення потерпілого та дублювання за допомогою них акаунту на власний гаджет (смартфон, планшет, ноутбук, комп'ютер); застосування реквізитів картки, що викрадені з серверів магазинів електронної торгівлі, платіжних і розрахункових систем, з персональних гаджетів користувачів; відомості про віртуальні сліди кримінального правопорушення; визначення місця отримання неправомірного доступу й інтеграції до мережі (зсередини чи ззовні) та способи вчинення неправомірного підключення (зміну програм захисту відомостей, маніпуляції з інформацією, командами та даними, використання шпигунських програм); засоби, що використовуються при вчиненні протиправного діяння (технічні – смартфони, планшети, ноутбуки, модеми, маршрутизатори; програмні – шпигунські програми, VPN, браузері, шкідливі віруси);

2) обставини, котрі відносяться до характеристики особи правопорушника (їх кількість та наявність розподілу функцій серед них, а також окреслення завдань кожного правопорушника окремо) та особи потерпілого (наявність віктимогенних груп);

3) причинно-наслідкові взаємозв'язки: факт чіткого зв'язку між діями правопорушників та їх результатами;

4) обставини, які обтяжують або пом'якшують покарання, чи взагалі виключають кримінальну відповідальність (наявні умови та підстави для закриття кримінального провадження);

5) вид і розмір шкоди, завданої скоєнням кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу.

**Висновки.** Підводячи підсумок, зазначимо, що обставини, які підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу, акумулюють в собі загальні відомості стосовно самого протиправного діяння, а також характеристик його учасників, що служить для побудови конкретних слідчих ситуацій в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Визначено перелік обставин, які підлягають встановленню під час розслідування досліджуваної категорії протиправних діянь: 1) обставини, які характеризують вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу; 2) обставини, котрі відносяться до характеристики особи правопорушника (їх кількість та наявність розподілу функцій серед них, а також окреслення завдань кожного правопорушника окремо) та особи потерпілого (наявність віктимогенних груп); 3) причинно-наслідкові взаємозв'язки: факт чіткого зв'язку між діями правопорушників та їх результатами; 4) обставини, які обтяжують або пом'якшують покарання, чи взагалі виключають кримінальну відповідальність (наявні умови та підстави для закриття кримінального провадження); 5) вид і розмір шкоди, завданої скоєнням кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу.

#### **Список використаних джерел:**

1. Коваленко І.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 1 (36). С. 98–101.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 20.11.2021р.)

3. Лук'янчиков Б.Є., Лук'янчиков Є.Д., Петряев С.Ю. Криміналістика : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. в двох частинах. Ч. II : Криміналістична тактика. Методика розслідування. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. 2017. 505 с.

4. Охрімчук Т.В. Порушення кримінальної справи та планування розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і право застосовній діяльності* : наук.-практ. конф. (3 квітня 2009р.): тези допов. і повідомл. Київ, Атіка, 2009. С. 680–684.

5. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посібник / за ред. М.А. Погорельського і Д.Б. Сергеевої. Київ : Алерта, 2015. 536 с.

6. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с.

7. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

8. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: наукові засади та напрями реалізації. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8 листоп. 2017р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 220–222.

9. Чучко С.В. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні шахрайства, пов'язаного із торгівлею через мережу Інтернет. *Кибербезпека в Україні : правові та організаційні питання* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26 лист. 2020 р., м. Одеса). Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 95–96.